

ВІДГУК ОПОНЕНТА
на дисертацію Черкаски Валерія Володимировича
"Механізми державного регулювання розвитку аграрного сектору
України", поданої до захисту на здобуття наукового ступеня доктора
наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 - механізми
державного управління

Актуальність обраної теми досліджень.

В умовах, що склалися, основною метою державного регулювання аграрного сектора економіки є коригування економіки і запобігання кризовим явищам для ефективного функціонування ринкового механізму, забезпечуючи рівноправну конкуренцію, доступ до ресурсів та ринків збуту аграрних товаровиробників. Державне регулювання безпосередньо може впливати на процес відтворення в сільському господарстві, забезпечуючи умови для економічного зростання в сільськогосподарських підприємствах, стимулюючи впровадження інноваційних технологій і оновлення матеріально-технічної бази в аграрному секторі, тим самим вирішуючи проблеми не тільки економічного, але й соціального характеру. Напрями аграрної політики і величина впливу державних заходів визначаються масштабом соціально-економічних проблем в конкретній ситуації і в певний час.

У зв'язку з цим, дисертаційне дослідження, в якому зроблено спробу науково-практичного обґрунтування рекомендацій щодо механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектору України є актуальним.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Обґрунтованим слід вважати уточнення поняття державне регулювання розвитку аграрного сектору у дуальній єдності синтезу національної економіки та аграрно-промислового комплексу, що на відміну від раніше існуючих має державний вплив на створення функціонально-галузевого спрямування розвитку соціальної і виробничої інфраструктури, за рахунок екологізації сільськогосподарського виробництва, що забезпечить прибутковість товаровиробників аграрного сектору, розвиток інфраструктури продовольчого ринку, аграрного протекціонізму. Головними напрямками державного регулювання розвитку аграрного сектора є: регулювання цін і фермерських доходів, кредитування, бюджетне фінансування, регулювання експорту та імпорту, податкове регулювання, стабілізація ринку сільськогосподарських продуктів, регулювання земельних відносин, допомогу господарствам, які перебувають в несприятливих кліматичних умовах, підтримка науково-технічного прогресу, соціальна підтримка фермерів.

Цікавою є пропозиція дисертанта, щодо того, що державне регулювання розвитку аграрного сектору являє собою взаємопов'язану сукупність економічного, організаційного, соціального, правового і політичного забезпечення державою сприятливого середовища для формування та розвитку стійкого відтворення підприємницького типу з метою постійного задоволення потреб населення країни в продуктах харчування і в товарах народного споживання, що виробляються з сільськогосподарської сировини. Для забезпечення цього удосконалено класифікаційні ознаки складових елементів державного регулювання розвитку аграрного сектора за рахунок визначення сукупності заходів централізованого впливу держави, а саме: програмне регулювання, антимонопольне регулювання, індикативне планування і прогнозування, регулювання через структуру податків, які на відміну від раніше існуючих упорядковує ринкові відносини, забезпечує досягнення економічної і соціальної стабільності ринкових форм господарювання аграрного сектора.

Обґрунтовано тезу, що державне регулювання розвитком аграрного сектору широко застосовується в ряді західних країн, де воно покликане, перш за все, використовуючи економічні та адміністративні методи, стримувати обсяги виробництва сільськогосподарської продукції на рівні, що забезпечує відносну стабільність ринкових цін. Узагальнено систематизацію науково-методичних підходів до бюджетного фінансування розвитку аграрного сектора, які на відміну від інших базуються на використанні економічних та адміністративних методів, за рахунок державної фінансово-кредитної допомоги (пільгові умови кредитування, оподаткування, бюджетного фінансування), що дозволить здійснювати контроль за обсягом виробництва, якістю продукції, станом природних ресурсів.

Заслуговує на увагу виділення автором методичного підходу до побудови ефективної системи державного регулювання розвитку аграрного сектору, який синтезує три форми державного регулювання розвитку аграрного сектора: протекціоністську (захист вітчизняних товаровиробників), ринкову (збут всієї виробленої сільськогосподарської продукції), програмну (технічне переозброєння господарств у відповідності з вимогами ринку), шляхом поєднання інституційного та синергетичного підходів до управління, враховуючі системні властивості екологізації сільськогосподарського виробництва, застосування якого забезпечує стабілізацію та прискорення розвитку ініціативного та самостійного регулювання ринків сільськогосподарської продукції та продовольства.

Автором обґрунтовано методичні засади побудови ефективної системи державного регулювання розвитку аграрного сектору на основі збалансування державного та громадського регулювання аграрним сектором, враховуючи інституціональні і земельні перетворення, що базується на принципах регулювання: виробництва, соціальної сфери села,

взаємовідносин з навколишнім середовищем, що забезпечить державне регулювання: внутрішнього попиту, внутрішньої пропозиції, експорту, імпорту сільськогосподарської продукції та продовольства. Забезпечить сталий економічний розвиток сільськогосподарських підприємств, виявленню внутрішніх резервів виробництва, розширенню корпоративних форм взаємовідносин, ліквідації диспаритету цін, вдосконаленню міжгалузевих відносин в аграрному секторі, а також державної підтримки аграрного сектора.

Обґрунтованість висунутих пошукувачем наукових положень підкріплюється глибоким аналізом та узагальненням теоретичного та практичного досвіду, залученими і опрацьованими офіційними статистичними матеріалами і літературними джерелами з фахових питань та використанням отриманих результатів в практичній діяльності органів державного управління.

Основні наукові положення, висновки і практичні рекомендації, викладені в дисертації, є достатньою мірою обґрунтованими, логічними і послідовними.

Достовірність результатів і новизна досліджень, повнота їх викладу в опублікованих працях.

Достовірність висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації, забезпечена знанням і творчим використанням наукової методології та застосуванням сучасних методів проведення досліджень. Дисертаційне дослідження проведено в межах науково-дослідної роботи, яка виконувалась навчально-науково-виробничим центром Національного університету цивільного захисту України за темою: «Розробка механізмів державного управління соціально-економічною сферою та її галузями в контексті забезпечення безпеки українського суспільства» (ДР № 0118U001007). Роль автора полягає в удосконаленні нормативно-правових, економічних, організаційних механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектора України.

Найбільш вагомими науковими результатами дисертаційного дослідження є такі:

у перше:

—обґрунтовано методичний підхід до побудови ефективної системи державного регулювання розвитку аграрного сектора, який синтезує три форми державного регулювання розвитку аграрного сектора: протекціоністську (захист вітчизняних товаровиробників), ринкову (збут всієї виробленої сільськогосподарської продукції), програмну (технічне переозброєння господарств у відповідності з вимогами ринку), шляхом поєднання інституційного та синергетичного підходів до управління, враховуючі системні властивості екологізації сільськогосподарського виробництва, застосування якого забезпечує стабілізацію та прискорення

розвитку ініціативного та самостійного регулювання ринків сільськогосподарської продукції та продовольства;

—обґрунтовано методичні засади побудови ефективної системи державного регулювання розвитку аграрного сектору на основі збалансування державного та громадського регулювання аграрним сектором, враховуючи інституціональні і земельні перетворення, що базується на принципах регулювання: виробництва, соціальної сфери села, взаємовідносин з навколишнім середовищем, що забезпечить державне регулювання: внутрішнього попиту, внутрішньої пропозиції, експорту, імпорту сільськогосподарської продукції та продовольства;

—обґрунтовано концептуальні напрями державного регулювання розвитку аграрного сектору, які містять підходи до здійснення державних аграрних інтервенцій, які передбачають захист національних інтересів та врахування необхідності інтеграції України до Європейського Союзу та світового економічного простору, що дозволить гарантування продовольчої безпеки та конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому ринку; пріоритетний розвиток виробництва та реалізація експортного потенціалу продукції з високою доданою вартістю; раціональне використання земель сільськогосподарського призначення та зменшення техногенного навантаження аграрного сектору на навколишнє природне середовище;

удосконалено:

—класифікаційні ознаки складових елементів механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектора за рахунок визначення сукупності заходів централізованого впливу держави, а саме: програмне регулювання, антимонопольне регулювання, індикативне планування і прогнозування, регулювання через структуру податків, які на відміну від раніше існуючих упорядковує ринкові відносини, забезпечує досягнення економічної і соціальної стабільності ринкових форм господарювання аграрного сектора;

—систематизацію науково-методичних підходів до бюджетного механізму фінансування розвитку аграрного сектора, які на відміну від інших базуються на використанні економічних та адміністративних методів, за рахунок державної фінансово-кредитної допомоги (пільгові умови кредитування, оподаткування, бюджетного фінансування), що дозволить здійснювати контроль за обсягом виробництва, якістю продукції, станом природних ресурсів;

—методику механізму планування державними органами потреби в бюджетній підтримці сільського господарського виробництва, яка на відміну від інших базується на нормативах субсидування сільськогосподарських організацій та диференціюванні, за рахунок застосування принципів: перерозподілу ризиків всередині інтеграційної структури (організаційно-господарський механізм), диверсифікація виробництва, зростання реалізації (за рахунок збільшення обсягів випуску продукції), узгодження дій в виробничій та маркетинговій діяльності,

механізму залучення зовнішніх ресурсів, що забезпечить ефективне функціонування регіональної інтегрованої корпоративної структури аграрного сектора;

—інституційний механізм державного регулювання розвитку аграрного сектора, який на відміну від раніше існуючого базується на формуванні політики роздержавлення аграрного сектора і трансформації відносин власності, за рахунок інституційних перетворень: реформування інститутів державного регулювання, формування і розвиток інфраструктури ринку, приватизація державної власності, що забезпечить спільну та скоординовану діяльність органів виконавчої влади з територіальними громадами та агробізнесом;

—організаційно-інституційний механізм державного ціноутворенні на продукцію аграрного сектору, за рахунок державних закупівельних інтервенцій: створення біржі з проведення державних закупівельних інтервенцій, розширення переліку найменувань сільгосппродукції, що надходить до державного фонду, коригування системи застави як необхідної умови участі в конкурсі і наступних торгах, що сприятиме державному регулюванню на демократичних засадах та прозорості прийняття рішень;

—підходи до формування моделі реалізації державного регулювання розвитку аграрного сектора суб'єктами якої є, держава, агробізнес, територіальна громада, фінансові установи (банки, страхові та лізингові компанії), за рахунок інтеграційних процесів, що забезпечить раціональне розміщення і спеціалізацію сільськогосподарського виробництва, вдосконалення внутрішньогосподарських виробничих відносин, вибір вигідних каналів реалізації продукції, формування державно-комерційної системи страхування;

дістали подальшого розвитку:

—понятійно-категорійний апарат дослідження шляхом доповнення та уточнення змісту понять, а саме: поняття державне регулювання розвитку аграрного сектору у дуальній єдності синтезу національної економіки та аграрно-промислового комплексу, що на відміну від раніше існуючих має державний вплив на створення функціонально-галузевого спрямування розвитку соціальної і виробничої інфраструктури, за рахунок екологізації сільськогосподарського виробництва, що забезпечить прибутковість товаровиробників аграрного сектору, розвиток інфраструктури продовольчого ринку, аграрного протекціонізму;

—підхід до формування державної аграрної політики України, який на відміну від раніше існуючого базується на суб'єктно-об'єктних управлінських відносинах з використанням технологій публічного управління (форсайт, дорожнє картування), за рахунок консолідування зусиль органів державної влади, бізнесу, територіальних громад, що забезпечить: реалізацію пріоритетних аграрних програм, формулювання

цільової спрямованості розвитку території, виділення бюджетних коштів за окресленими напрямками;

—принципи до застосування механізму реалізації державного регулювання розвитку аграрного сектора, а саме: покращення системи кредитного забезпечення, а також розвитку державної підтримки страхування аграрних ризиків, формування економічного стимулювання користувача (власника) землі щодо раціонального використання і охорони земель сільськогосподарського призначення, розвиток біржового ринку, запровадження фінансових та інших інструментів на ринку сільськогосподарської продукції (аграрні розписки, ф'ючерсні і форвардні контракти), що забезпечить інтенсифікацію бюджетної підтримки державного регулювання розвитку аграрного сектору України.

Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 41 наукових працях, загальним обсягом 36,3 обл.-вид. арк. (34,8 обл.-вид. арк. належить автору), зокрема у 1 авторській монографії, 17 статтях у наукових фахових виданнях з державного управління, 5 статтях у наукових періодичних виданнях інших держав із напрямку, з якого підготовлено дисертацію, 4 статтях у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, 14 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Значення роботи для науки і практики та шляхи використання результатів дослідження.

Основні ідеї та висновки дослідження доведено до конкретних положень, методик і рекомендацій. Вони можуть бути використані у практичній діяльності органами державного управління на національному й регіональному рівнях, підприємствами, громадськими організаціями.

Практичне значення одержаних результатів забезпечується їх використанням у діяльності Міністерства аграрної політики та продовольства України під час розроблення інституційного механізму державного регулювання розвитку аграрного сектора, який на відміну від раніше існуючого базується на формуванні політики роздержавлення аграрного сектора і трансформації відносин власності (довідка від 13.07.2018 № 38-11-16/17105). Пропозиції щодо підходів до формування моделі реалізації державного регулювання розвитку аграрного сектора використані Київською міською державною адміністрацією у процесі реалізації міських цільових програм з розбудови міста у 2019-2022 роках (довідка від 28.12.2022 № 064-5360). Кіровоградською обласною державною адміністрацією використано пропозиції щодо формування організаційно-інституційного механізму державного ціноутворенні на продукцію аграрного сектору (довідка від 20.07.2018 № 22-29/553/03).

Оцінка оформлення дисертації та змісту реферату.

Дисертація та реферат оформлені згідно з вимогами МОН України. Зміст дисертаційної роботи логічний, виклад матеріалу послідовний і достатньою мірою розкритий.

Зміст реферату повністю ідентичний основним положенням дисертації.

Недоліки і побажання:

1. Відповідно до преамбули Угоди про сільське господарство, її мета полягає у суттєвому та поступовому скороченні державної підтримки та захисту у сільському господарстві. Відповідно цьому автору слід було більше уваги приділити заходам, які виділяються світовою організацією торгівлі для ідентифікації усього різноманіття регулюючого впливу держави.

2. Відправною точкою забезпечення реалізації потенціалу аграрного сектору є інноваційна діяльність, а життєзабезпечуючим складником його розвитку є інституціональна система. Тому автору слід було сформулювати основні підходи до формування механізму державного регулювання розвитку аграрного сектору з точки зору його впливу на інституційне середовище.

3. Систематично та в повному об'ємі податки виплачують лише великі аграрні підприємства. Вони працюють офіційно і прозоро. Ті, у кого земель менше, не завжди готові документувати свою діяльність. Виходячи з зазначеного особливу увагу слід було приділити детінізації частини доходів аграрних підприємств, що виявляється у значній збитковості.

4. У дисертації вірно зазначено, що в умовах ринку державне регулювання набуває принципово нових методів регулювання (с. 126). При цьому залишилися не розподіленими методи правового та адміністративного регулювання.

5. Становлення ринкової економіки в Україні спричинило лібералізацію зовнішньоекономічних відносин та дало підстави аграрним підприємствам самостійно обирати їх форми та напрями. Разом з цим на рівні організацій – суб'єктів господарювання. Разом з цим на рівні організацій – суб'єктів господарювання автором не визначено механізми створення нормальних умов виробничо-фінансової та зовнішньоекономічної діяльності для всіх партнерів аграрного сектору.

Загальний висновок.

1. Дисертаційна робота Черкаски Валерія Володимировича «Механізми державного регулювання розвитку аграрного сектору України» є завершеним науковим дослідженням, виконаним на вельми актуальну тему. Вона містить теоретичні та методологічні засади, розробки науково-практичних рекомендацій щодо механізмів державного регулювання

розвитку аграрного сектору України. Рівень проведених досліджень та їх практична спрямованість свідчать про наукову зрілість здобувача.

2. Враховуючи актуальність, новизну, важливість одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованість і достовірність, а також значну практичну цінність сформульованих положень і висновків, дисертаційна робота Черкаски Валерія Володимировича «Механізми державного регулювання розвитку аграрного сектору України» відповідає вимогам МОН України, які висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління, та відповідає вимогам постанови Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р., № 261 «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», постанови Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів» та наказу МОН від 23.09.2019 р. № 1220 «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук», а її автор заслуговує присудження наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління.

Опонент:

професор кафедри економічної теорії,
інтелектуальної власності та
публічного управління Поліського
національного університету,
д.держ.упр., професор

Н.В. Дацій

